

MARTA REDA

Z HISTORII JEDNEGO PSEUDONIMU KILKU PISARZY MIKOŁAJ GOGOL – MYCHAJŁO DRAHOMANOW – ŁARYSA KOSACZ

Historia oraz tradycja posługiwania się pseudonimem jest bardzo długa. Problematyka pseudonimu jest blisko spokrewniona z kwestią samego imienia, nadawanego – jak wiadomo – z różnych pobudek i pełniącego różne funkcje. Pseudonim pojawia się później, niż samo imię. Jak zaznacza Dobrosława Świerczyńska – „łączy się to z ustaleniem pojęć autorstwa i własności autorskiej”¹. Nazwa „pseudonim” wywodzi się z języka greckiego (*pseudónymos* – pod fałszywym imieniem) i oznacza fałszywe, zmyślane imię i (albo) nazwisko używane z różnych powodów zamiast własnego².

Szczególne miejsce wśród różnorodnej pod względem gatunkowym grupy, jaką stanowią pseudonimy, zajmuje pseudonim literacki – „zjawisko – jak podkreśla Świerczyńska – tak stare, jak literatura, plasujące się na pograniczu literatury, bibliografii i onomastyki [...]”³. Przybieranie zastępczych imion nie stanowi jednak domeny pisarzy; prekursorami w tym względzie – jak podkreśla badaczka – byli królowie, papieże, żołnierze, niewolnicy, nawet kobiety lekkich obyczajów⁴. Dopiero później zwyczaj ten przejęli uczeni, pisarze, artyści i politycy. O ile jednak uczeni bardzo szybko odstąpili od tej praktyki, o tyle „moda” czy tradycja posługiwania się

DR MARTA REDA – asystent Katedry Literatury Ukrainiejskiej w Instytucie Filologii Słowiańskiej KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: mreda@kul.lublin.pl

¹ *Polski pseudonim literacki*, Warszawa 1999, s. 7.

² Zob.: M. Głowiński, T. Kostkiewicz, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Warszawa 1988, s. 414.

³ *Polski pseudonim literacki*, s. 5.

⁴ Tamże, s. 15.

pseudonimem literackim, scenicznym czy politycznym utrzymała się do dnia dzisiejszego. W konsekwencji problematyka pseudonimu literacko-artystycznego cieszy się największym zainteresowaniem badaczy, zajmujących się kwestią pseudonimowości. Uczonych nurtują przyczyny wykorzystywania pseudonimu, funkcje oraz ich semantyka.

Zjawisko pseudonimowości występuje w każdej literaturze narodowej. Intensywność występowania pseudonimów jest uwarunkowana wieloma czynnikami, m.in.: ogólnie panującą modą, czynnikami charakteru psychologicznego jak potrzeba tajemniczości, nieśmiałość czy brak pewności siebie. Przybieranie pseudonimów często było konsekwencją sytuacji społeczno-politycznej – chodzi tu o tzw. pseudonimy asekuracyjne, które miały gwarantować twórcy i jego rodzinie poczucie bezpieczeństwa, jak również było uzależnione od czynników towarzysko-obyczajowych – chęć zastąpienia potocznego nazwiska zgrabnym pseudonimem⁵.

Pseudonimowość oraz jej przyczyny, częstokroć niedoceniane przez badaczy, mają – jak podkreśla Świerczyńska – duże znaczenie w interpretacji twórczości pisarza⁶. Często wśród przyczyn przybierania autorskich oznaczeń znajdują się nie tyle względy biograficzne, ile literackie. Nierzadko pseudonim bywa wyznacznikiem twórczości pisarza, co więcej, jej wymowy ideowo-artystycznej. Pełni funkcję komunikatu, tworzącego pierwsze wrażenie czy wyobrażenie na temat twórczości pisarza. Pseudonim może być również wyrazem podkreślenia przynależności do danego środowiska, klasy społecznej, a także do danego narodu⁷. Taką m.in. funkcję pełnił pseudonim „Ukrainiec” lub „Ukrainka” w literaturze i kulturze ukraińskiej. Było to bezpośrednią konsekwencją sytuacji politycznej Ukrainy, zwłaszcza w wieku XIX, kiedy po utracie autonomii, której ostatnią namiastką była Sicz Zaporoska, ukraińska kultura i literatura poddane zostały szeroko zakrojonemu procesowi denacjonalizacji. Wykorzystywany wówczas pseudonim „Ukrainiec”, oprócz tradycyjnych funkcji, pełnił rolę szczególnego kodu – komunikatu, stanowił wyraz świadomego opowiedzenia się po stronie ukraińskiej, w pewien sposób determinował zawartość ideową twórczości pisarza, wreszcie był doskonałym pretekstem do propagowania niezbyt popularnej na ten czas nazwy Ukraina czy Ukraińcy, stanowiąc przeciwwagę do utrwalanych wówczas nazw Małorosja/Małosrosjanie.

⁵ Szerzej na temat pseudonimu literackiego, przyczyn jego przyjmowania, klasyfikacji pseudonimów itp. zob.: Ś w i e r c z y ń s k a, *Polski pseudonim literacki*.

⁶ Tamże, s. 140.

⁷ Tamże, s. 141.

Dużą rolę w upowszechnieniu tradycji posługiwania się pseudonimem „Ukrainiec” w literaturze ukraińskiej odegrał uczony, historyk, aktywny działacz kulturowy – Mychajło Drahomanow (1841-1895), który w okresie swojej politycznej emigracji (Genewa, Sofia; lata 1876-1895) konsekwentnie się nim posługiwał, podpisując tym, nie do końca zmyślonym imieniem, wszelkie rodzaje pism. „Dziedziczka” pseudonimu, a wraz z tym kontynuatorką idei Drahomanowa była jego siostrzenica – Łarysa Kosacz – wybitna poetka i dramatopisarka ukraińska przełomu XIX i XX wieku, znana pod pseudonimem Łesia Ukrainka (1871-1913). Warto w tym miejscu sięgnąć jeszcze głębiej i przypomnieć fakt użycia imienia/pseudonimu „Ukrainiec” przez wybitnego rosyjskiego pisarza pochodzenia ukraińskiego Mikołaja Gogola (1809-1852), od którego rozpoczynamy historię jednego pseudonimu kilku pisarzy...

M. Gogol z pochodzenia był Ukraincem. Urodził się w Soroczyńcach Wielkich na Ukrainie, chociaż stwierdzenie to nie jest do końca poprawne, gdyż strony ojczyste Gogola należały wówczas do Imperium Rosyjskiego. Pochodził z ziemiańskiej rodziny Gogolów-Janowskich. Kształcił się początkowo w Połtawie, później w gimnazjum w Niżynie. Jednak większość swego dorosłego życia spędził w stolicy, Petersburgu, gdzie od 1828 roku mieszkał i pracował początkowo jako urzędnik, później profesor historii na tamtejszym uniwersytecie. W latach 1836-1841 pisarz przebywał za granicą, m.in. w Paryżu i Rzymie. Z tego okresu pochodzi jedno z najwybitniejszych jego dzieł, powieść *Martwe Dusze*, która przyniosła mu tyleż popularności, co zgryzoty. Zawarty w utworze głęboko krytyczny obraz Rosji i społeczeństwa rosyjskiego wywołał ogromne poruszenie wśród jego przedstawicieli. Pisarz stał się obiektem krytyki społecznej, oskarżano go o szkalowanie, zarzucano zdradę „swojego” narodu. Jednak czy stawiane oskarżenia były podstawne, czy Gogol rzeczywiście krytykował, a przez to zdradził swój naród? Odpowiedź na to pytanie nastęrczała trudności wielu badaczom⁸. Jest to bowiem kwestia w sposób bezpośredni związana z dyskutowanym często problemem przynależności narodowej i kulturowej pisarza, który przez większą część

⁸ Пор. М. Євшан, *Дві душі у Гоголя*, w: *Сорочинський ярмарок на Невському проспекті. Українська рецензія Гоголя*, упорядник В. Агеєва, Київ 2003, s. 11-16; С. Єфремов, *Між двома душами*, там же, s. 17-34; С. Маланюк, *Гоголь – Гоголь*, там же, s. 35-52; П. Филипович, *Українська стихія в творчості Гоголя*, там же, s. 230-251; Ю. Барабаш, *Почва и судьба. Гоголь и украинская литература у истоков*, Москва 1995; те же, *Бінарна опозиція „батьківщина – чужина” в Гоголя і Шевченка*, w: *Гоголезнавчі студії. Випуск другий*, Ніжин 1997, s. 20-23; Ю. Покальчук, *Вступаючись за рідну Вітчизну*, „Дзвін” 1992, nr 3-4, s. 52.

swego życia targany był rozterkami tegoż charakteru, szukając – jak słusznie stwierdził Abram Terc – harmonii⁹.

Przebywając w Petersburgu, z jednej strony, Gogol tęsknił za stronami rodzinnymi, krainą beztroskiego dzieciństwa, małą ojczyzną, co znalazło swój wyraz m.in. w cyklu opowiadań zatytułowanych *Wieczory na chutorze koło Dikańki*, z drugiej, próbował odnaleźć się w nowym środowisku, przystosowując do panujących w nim zwyczajów. Warto w tym miejscu podkreślić, posługując się stwierdzeniem Jurija Barabasza, że:

... для українського менталітету Петербург протягом століть назагал був містом ностальгії. Хоч, і як це дивно, але саме імперська столиця, місто органічно чуже українцеві, часто-густо відкривала йому очі на Україну і на самого себе, була каталізатором пробудження й загострення національної пам'яті, сприяла національній самоідентифікації. Що й сталося з Гоголем¹⁰.

Petersburska nostalgia u Gogola – jak dalej konstatuje badacz –

...знаходить свій вияв через один з елементів: згадки про рідний дім, спалах інтересу do реалій національного трибу життя і побуту, do звичаїв, пісень, бувальщин, do власної генеалогії, do героїчних діянь предків, u захопленні національною історією та поглибленому її вивченні¹¹.

W konsekwencji powstała powieść *Taras Bulba* – „видатний твір української літератури, написаний російською мовою”¹².

Dwie dusze Gogola – ukraińska (małorosyjska, chachłacka) i rosyjska, o których często wspominają badacze, próbując odpowiedzieć na pytanie dotyczące przynależności narodowej i kulturowej pisarza¹³, wprawiały twórcę w stan dezorientacji i stanowiły bezpośrednią przyczynę wewnętrznego rozdwojenia. Dramat polegał w głównej mierze na tym, że te dwie natury nie tylko nie żyły ze sobą w zgodzie, tocząc ciągłą walkę pustoszącą i wypalającą „swoją ofiarę”¹⁴, wypełniającą osobowość pisarza mnogością kontrastów. Doszło wreszcie do stanu, w którym pisarz stracił orientację w tym, kim jest? „Скажу вам, – пише в листі до О. Smirnowej – что я сам не

⁹ А. Т е р ц, *Собрание сочинений: в 2-х т.*, т. II, Москва 1992, s. 29.

¹⁰ Б а р а б а ш, *Бінарна опозиція...*, s. 21.

¹¹ Там же, s. 22.

¹² Ю. П о к а л ь ч у к, *Вступаючись за рідну Вітчизну*, „Дзвін” 1992, nr 3-4, s. 82.

¹³ Zob.: Є в ш а н, *Дві душі Гоголя*, s. 11-16.

¹⁴ С. Є ф р е м о в, *Жертва дводушности. До Гоголевого ювілею*, „Рада”, nr 65-66.

знаю, какова у меня душа, хохлацкая или русская”¹⁵. Jednocześnie podkreślał, że: „[...] никак бы не дал преимущества ни малороссиянину перед русским, ни русскому перед малороссиянином. Обе природы щедро обдарены Богом и, как нарочно, каждая из них порознь заключает в себе то, чего нет в другой”¹⁶. Tragizm położenia Gogola polegał w głównej mierze na tej niewiedzy, która dała początek przyszłej tragedii życia pisarza.

W 1836 roku, po części w wyniku krytyki, która spotkała pisarza w związku z nieprzychylnym odbiorem *Rewizora*, po części w poszukiwaniu siebie, Gogol opuścił Rosję i wyjechał za granicę. Pierwsze wrażenia, które wywołały Włochy – jak twierdzi Jurij Barabasz – przywołują wspomnienia o Ukrainie, jednak jest to tylko chwilowy przyływ nostalgii. Już wkrótce – jak dalej zauważa badacz – wrażenia te zostały rozmyte, a w centrum uwagi pisarza pojawiła się Rosja postrzegana w kluczu binarnej opozycji ojczyzna – obczyzna¹⁷.

Z tym okresem łączy się krótka historia, a właściwie epizod związany z użyciem nazwy/pseudonimu „Ukrainiec” przez twórcę. W księdze gości jednego z ośrodków, w którym zatrzymał się Gogol – Almanach de Carlsbad (1846) znalazł się podpis w języku francuskim o następującej treści: „Mr. Nicolas de Gogol, Ukrainien, etabli a Moscou, auteur de quelques comedies russes”¹⁸. Trudno jednoznacznie zinterpretować motywy posłużenia się nazwą „Ukrainiec” przez Gogola, jednak fakt ten z całą pewnością zasługuje na uwagę, gdyż zdaje się przemawiać w obronie świadomej ukraińskości pisarza. Wymowne w tym kontekście jest samo użycie określenia „Ukrainiec”. Zauważmy, Gogol nie posługiwał się tu oficjalną w tym czasie nazwą Małorosjanin, jak to konsekwentnie czynił, przebywając w Petersburgu. Przypomnijmy, w tym okresie w Imperium Rosyjskim oficjalnie funkcjonowały nazwy Małorosja i Małorosjanie na określenie Ukrainy i Ukraińców, natomiast nazwa Ukraina, pomimo iż była obecna w ukraińskich tekstach kulturowych już od wieku XII (1187 r.), za czasów Gogola była stopniowo upowszechniana głównie za sprawą środowisk ukrajinocentrycznych. W tym kontekście bardziej zrozumiałą staje się fakt użycia określeń: małoruski i chachłacki przez samego Gogola, który, przebywając w stolicy Imperium, nie mógł czynić inaczej, ponieważ mogłoby się to spotkać z krytyką. Po-

¹⁵ List Gogola do O. Smirnowej z 24 grudnia 1844 roku – cyt.: за Єфремов, *Між двома душами* ..., s. 20.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Барабаш, *Бінарна опозиція*..., s. 22–23.

¹⁸ Cyt. za: Маланюк, *Гоголь – Гоголь*..., s. 46.

służenie się nazwą Ukrainiec poza granicami Imperium wydaje się mieć charakter gestu-znaku, który można odczytać jako formę antykolonialnego sprzeciwu Gogoła. Upieranie się tylko na podstawie wyżej wymienionych faktów przy stanowisku, że Gogol to wyłącznie pisarz ukraiński, byłoby skazane na porażkę. Warto jednak podkreślić, że wśród wielu identyczności twórcy, silnie obecna była tożsamość ukraińska, którą ukształtowała rodzina, mała ojczyzna, wykształcenie, co prawda w liceum rosyjskojęzycznym, ale znajdującym się w Niżynie, czyli w stronach rodzinnych, co gwarantowało, że nauczyciele i uczniowie byli przedstawicielami mniej lub bardziej zruszczonej zamożnej warstwy społeczeństwa ukraińskiego. Swym niewinnym zachowaniem pisarz dolał przysłowiowej oliwy do ognia sporu toczonego „o Gogoła” pomiędzy kulturą rosyjską a ukraińską, którego szczególny charakter tkwi w specyficznym i złożonym charakterze stosunków pomiędzy Rosją a Ukrainą, trwającego do dnia dzisiejszego.

Nie bez przyczyny zatem mianem „характерного виразителя української натури”¹⁹ określił Gogoła Mychajło Drahomanow. Nieprzypadkowo też użycie pseudonimu Ukrainiec propagował i kontynuował ten wybitny ukraiński uczonek, historyk, intelektualista poziomu europejskiego. Jako jeden z niewielu „не відвернувся від української етнічної маси «через панство своє», «через виучку по чужих школах», не звабився «поганою звичкою» представників українського дворянства «йти з людьми державної породи» – росіянами”²⁰: Wśród przedstawicieli ówczesnej inteligencji ukraińskiej jako jeden z pierwszych tak odważnie deklarował swoją ukraińską przynależność narodową słowami: „Ми хоч і родилися «від подданных русского императора», але не є «руськими»... Ми – українець...”²¹. Zapoczątkowaną w ten sposób tradycję kontynuowała młoda inteligencja ukraińska przełomu XIX-XX wieku, która ze stron czasopism przemówiła do narodu pod tym samym pseudonimem. W sposób najgłośniejszy czyniła to siostrzenica Drahomanowa – Łarysa Kosacz, która w jednym z listów do wuja z właściwą sobie prostotą pisała: „звемось просто українці, бо ми таки єсьмо”²²(!).

¹⁹ М. Драгоманов, *Літературно-публіцистичні праці: У 2-х т.*, т. I, Київ 1970, s. 124.

²⁰ М. Карамзіна, *Леся Українка*, Київ 2003, s. 55.

²¹ М. Драгоманов, *Тероризм и свобода, муравьи и корова. Ответ на ответ «Голоса»* – cyt. za: О. Забужко, *Notre Dame D'Ukraine. Українка в конфлікті міфологій*, Київ 2007, s. 348.

²² Леся Українка, *Зібрання творів у 12-ти томах*, т. X, Київ 1977, s. 86.

Drahomanow należał do koła inteligencji kijowskiej, tzw. Gromady, która zajmowała się dość aktywnie sprawami nauki i kultury. Była to grupa stroniąca od spraw politycznych, jednak w tym okresie już samo zajmowanie się pracą na rzecz kultury czy literatury ukraińskiej wiązało się z działalnością polityczną. Na ówczesnego profesora Uniwersytetu Kijowskiego został sporządzony donos, w którym postawiono mu zarzut prowadzenia agitacji w Galicji. Władze zaczęły bacznie przyglądać się inteligencji kijowskiej. Początkowo zlikwidowano Kijowskie Towarzystwo Geograficzne, później postanowiono przywrócić się działalności ruchu ukraińskiego. Drahomanow został postawiony przed koniecznością zrezygnowania z pracy wykładowczej, zabroniono mu wstępu na uczelnie Kijowa, Odessy i Charkowa, kiedy odmówił złożenia podania o zwolnienie, został usunięty z uczelni z zakazem podejmowania jakiegokolwiek działalności naukowej. Uczonemu groziło zesłanie. Wówczas za radą i w konsultacji z najbliższym otoczeniem opuścił Kijów i udał się wraz z rodziną do Szwajcarii. Celem emigracji miała być organizacja ukraińskiego środowiska za granicą, m.in. poprzez założenie i wydawanie ukraińskiego czasopisma, które naświetlałoby problemy Ukraińców. Niestety, Drahomanowi nie udało się wypełnić powierzonej mu misji. Przekazane przez jednego z działaczy kijowskich – Jakowa Szulhyna pieniądze na wyjazd szybko się skończyły, rodzina zaczęła borykać się z problemami finansowymi. Kiedy pojawiła się możliwość podjęcia pracy na uniwersytecie w Sofii, Drahomanow wraz z rodziną przeniósł się do Bułgarii, gdzie w 1895 roku miało miejsce pierwsze od czasu emigracji spotkanie z siostrzenicą. Duchowa córka Drahomanowa – jak zwykle się określać Łesię Ukrainkę²³ – dobrze знаła wuja, jego poglądy i zapatrywania na ukraińską kulturę, z prowadzonej z nim korespondencji.

Od roku 1876, czyli od momentu emigracji, Drahomanow konsekwentnie podpisywał wszelkie swoje pisma pseudonimem „Ukrainiec”, podobnie jak jednorazowo uczynił to Gogol, przebywając poza granicami kraju.

Wbrew wielu ówczesnym ukraińskim opiniom kategorycznie przekreślającym Gogoła i jego twórczość w obliczu jego rosyjskojęzyczności, w rodzinie Drahomanowów traktowano autora *Tarasa Bulby* jak pisarza ukraińskiego. Warto przypomnieć, że zarówno Gogolowie-Janowscy, jak i Drahomanowie wywodzili się z tych samych terenów (Połtawszczyzna), co więcej, z tej samej warstwy społecznej – starszyzna kozacka, przekształcona

²³ Pierwszy raz nazwała Łesię Ukrainkę duchową córką Drahomanowa jego własna córka i kuzynka poetki w jednej osobie – Lidia Drahomanowa-Szyszmanowa, w: *Леся Українка а, Зібрання творів...*, t. X, s. 340, 342.

w dworzan. Dla uważających się za świadomych Ukraińców Draho-
manów, Gogol, pochodzący z oddalonej od rodzinnego majątku w Hadia-
czu zaledwie o 20 kilometrów Wasyliwki, nie mógł być nikim innym jak
tylko Ukraińcem z krwi i kości, podobnie jak sami Drahomanowie. Draho-
manow uważał Gogoła za ostatniego z kohorty „старих писателів київсько-
малоруського віку”, zapoczątkowanej w XVII wieku przez Dmytra Tuptało
(Rostowskiego)²⁴. W tym kontekście logiczny wydaje się również fakt dzie-
dziczenia pseudonimu, w danym wypadku „Ukrainka”, przez siostrzenicę
Drahomanowa, Łarysę Kosacz, która w linii matki, siostry uczonego, pocho-
dzi przecież z tego samego rodu i tej samej tradycji tak rodzinnej, jak i na-
rodowej.

Warto w tym miejscu spróbować udzielić odpowiedzi na pytanie, jaką
„Ukrainką” była Łarysa Kosacz oraz jakie znaczenie miał dla niej ten etnicz-
ny pseudonim²⁵? Tajemnica imienia stanowi tu problem kluczowy, z tą róż-
nicą tylko, że w omawianym wypadku mamy do czynienia z imieniem (pseu-
donimem) tautologicznym do tego stopnia, że ukraińska humanistyka,
zahipnotyzowana przez radziecką mitologię narodniczą, w żadnym z wymie-
nionych tu przykładów, tym bardziej w odniesieniu do pseudonimu Łarysy
Kosacz, nie podejrzewała jakiegokolwiek tajemnicy. Należy zatem spróbować
zrekonstruować obraz „ciągłości kulturowej”, którą uosabiała „єретичка” –
„прометеїстка”, лицареса Святого Духа²⁶, nazywając się „Ukrainką”.

Pseudonim literacki „Łesia Ukrainka” pojawił się bardzo wcześnie w
życiu młodej poetki. Publikacja pierwszych wierszy wywołała potrzebę
wyboru imienia dla wchodzącej w świat literatury Łarysy Kosacz. Badacze
niejednokrotnie podkreślają wpływ matki na wybór literackiego imienia Łesi
Ukrainki, mając zapewne na uwadze i w pamięci fakt, że byłby to kolejny
etap wielkiego planu Ołeny Pczyłki, związanego z przyszłością jej naj-
starszych dzieci, których los pragnęła związać z kulturą i literaturą ukraiń-
ską. Uwagi badaczy, zgłębiających życie i twórczość Łesi Ukrainki, po dzień
dzisiejszy nie zwrócił fakt – jak podkreśla Oksana Zabużko – „фамільности
Лесиного літературного імені, своєрідної символічної зміни імені ро-
динного – «не по крові, а по духу»”²⁷, co stanowi namacalny dowód zapo-

²⁴ Zob. М. Драгоманов, *Антракт з історії українофільства (1863-1872)*, w: *те н-
же, Вибране*, Київ 1991, s. 216.

²⁵ Забужко, *Notre Dame D'Ukraine...*, s. 341.

²⁶ Там же..., s. 342.

²⁷ Там же, s. 344.

czątkowanej w XIX wieku transformacji ukraińskiej szlachty kolonialnej w ukraińską inteligencję narodową.

Czas, w jakim urodziła się, dorastała, wstępowała na szlaki literatury Łesia Ukrainka, nie był wolny od ukształtowanych i silnie zakorzenionych tradycji narodnickich. Społeczna rola pisarza była ważniejsza, niż poziom artystyczno-literacki utworów. Przed każdym twórcą powstawał problem wyboru pomiędzy swobodą twórczą, a koniecznością służenia narodowi. Warunki dla rozwoju kultury i literatury ukraińskiej w Imperium niemalże nie istniały. Kolejne carskie ukazy ograniczały swobodę we wszystkich przejawach życia kulturalnego²⁸. Stopniowo, w latach 80. zaczęto odchodzić od postanowień ukazu, zezwolono na publikacje tekstów w języku ukraińskim, ale miały to być teksty o tematyce podkreślającej prowincjonalność i zaściankowość literatury ukraińskiej. W związku z tym ukraińskie życie kulturalno-literackie przeniosło się do Galicji, do Lwowa. Znajdująca się w granicach Austro-Węgier Galicja posiadała zupełnie inny status. Austriacy zbytnio nie ingerowali w sprawy narodowe, tym bardziej, że obecne tu były wystarczająco silne wewnętrzne ruchy narodowe i spory pomiędzy Ukraińcami a Polakami, które nie oddziaływały jednak negatywnie na możliwość rozwoju kulturalnego, co wykorzystywały koła proukraińskie/proruskie w Galicji. W obliczu możliwości rozwoju w Galicji nawiązały się aktywne kontakty z Ukraińcami z Imperium, których namacalnym rezultatem było wydawanie utworów, niemających szans ukazać się na ziemiach wchodzących w skład Imperium Rosyjskiego. Taki rodzaj współpracy widoczny jest również w przypadku Łesi Ukrainki. Jej pierwsze utwory, tomiki wierszy ukazały się właśnie w Galicji. Z tym związana jest również historia jej pseudonimu literackiego. Jak wiadomo autorką pseudonimu „Łesia Ukrainka” była matka poetki – Ołena Pczyłka. Pseudonim powstał przed publikacją pierwszego tomiku wierszy, który miał być wydany we Lwowie. Istotne znaczenie posiadał przede wszystkim drugi człon pseudonimu – „Ukrainka”. Miał on podkreślać fakt, że autor wierszy nie pochodzi z Galicji, ale z Ukrainy Naddnieprzańskiej. Warto dodać, że Ukraińcy z Galicji nazywali się Rusinami, natomiast wschodnia inteligencja ukraińska aktywnie promowała nazwę Ukraina, Ukraińcy. Kilka słów komentarza należy się w tym miejscu również pierwszemu członowi pseudonimu „Łesia Ukrainka”, a mianowicie

²⁸ Wydany w 1876 roku *Ukaz emski* zakazał używania nazwy Ukraina, drukowania książek w języku ukraińskim, wwożenia na terytorium Rosji wydań drukowanych za granicą w języku ukraińskim, używania języka ukraińskiego, wystawiania spektakli w języku ukraińskim, wydawania przekładów na język ukraiński oraz ukraińskich tekstów muzycznych.

imieniu Łesia. Jest to zdrobnienie od prawdziwego imienia poetki Łarysa. Warto podkreślić, że w rodzinie Kosaczów panowały bardzo ciepłe relacje, których zewnętrznym przejawem był szczególny rodzaj, jak to później określono, metajęzyka – języka pełnego pieszczotliwych imion i przydomków. Dotyczy to przede wszystkim okresu dzieciństwa, ale – jak widać – pieszczotliwe imię Łesia towarzyszyło poetce całe życie. Nadany w dzieciństwie pseudonim, z jednej strony podkreślał młody wiek autorki zbioru wierszy *Na kryłach piseń* (1893), z drugiej wskazywał na pochodzenie, przynależność do nacji, jak również akcentował orientację ideową autorki.

Zastanawiający jest jednak fakt, że w dorosłym życiu poetka nie zdecydowała się na zmianę nadanego we wczesnym dzieciństwie pseudonimu. Być może odczuwała ciężący na niej obowiązek wypełnienia testamentu wuja... „Положительно опасный в крае агитатор”²⁹ – jak określił Drahomanowa Aleksander II w Ukazie emskim – nie tylko nie powrócił już do kraju z emigracji, ale poprzez swoje kontrowersyjne i odważne poglądy w żaden sposób niepoddające się interpretacji jedynej słusznej ideologii carskiej, później radzieckiej – jak słusznie zaznacza Oksana Zabużko – „із сучасної свідомости випав. А вкупі з ним обвалилась й ціла будова, – і Леся Українка зосталась «духовною сиротою»”³⁰ również w aspekcie posługiwania się pseudonimem „Ukrainka”.

Genealogicznie „ukraińskość” Łarysy Kosacz wywodziła się z rodu Drahomanowów, jednakowoż istnieją podstawy, by twierdzić, że wraz ze swą matką i wujem zaczerpnęła tę tradycję, którą konsekwentnie realizowała swym życiem i twórczością, z twórczości Mikołaja Gogola.

W tym miejscu kończy się ta część zagadnienia dotyczącego jednego pseudonimu kilku pisarzy, jednak nie sama historia pseudonimu „Ukrainiec”, która posiada smutną kontynuację już w wieku XX, stanowiącą przykład negatywnego wykorzystania tego etnicznego imienia, ale jest to już zupełnie inna historia...

²⁹ Cyt. za: З а б у ж к о, *Notre Dame D'Ukraine...*, s. 345.

³⁰ Tamże, s. 346.

ДО ІСТОРІЇ ОДНОГО ПСЕВДОНІМА КІЛЬКОХ ПИСЬМЕННИКІВ
МІКОЛА ГОГОЛЬ – МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ – ЛАРИСА КОСАЧ

Резюме

В статті проаналізовано появу літературного імені „Українець”/„Українка” в трьох письменників (М. Гоголь, М. Драгоманов, Лариса Косач). Зроблено спробу пов’язати їх з собою, підкреслюючи виникнення певної традиції в українській літературі зламу ХІХ і ХХ ст.

Słowa kluczowe: pseudonim, Ukrainiec / Ukrainka, Gogol, Drahomanow, Łarysa Kosacz (Lesia Ukrainka).

Ключові слова: псевдонім, українець / українка, Гоголь, Драгоманов, Лариса Косач (Леся Українка).

Key words: pseudonyme, Ukrainian, Gogol, Drahomanov, Larysa Kosach (Lesya Ukrainka).